

головні вчення (буддизм, сінто, конфуціанство й даосизм) та силові лінії взаємного тяжіння й протистояння між ними. При цьому буддизм і сінто протистояли „китайським наукам” – конфуціанству й даосизму як релігійні – нерелігійним. Саме тому буддизм і сінто відігравали провідну роль у синтезі Ріцурьо:, формування якої завершувалося в цей час. Сінто протистояло всім іншим вченням як „питомо японське” – „чужим”. Динаміка процесів, викликана, з одного боку, посиленням сінто й нестабільним на початку доби становищем буддизму, а з іншого боку – переходом японської семіосфери від рецепції чужих до продукування власних текстів, полягала в японізації (тобто „сінтоїзації”) інших вчень, знятті напруги між ними шляхом утворення синкретичних вчень тощо.

*Х.Хоффманн** (Польща)

ТАДЕУШ ЗЕЛІНСЬКИЙ І РІХАРД ГАНСИНЕЦЬ ЯК ДОСЛІДНИКИ АНТИЧНИХ РЕЛІГІЙ

Польські наукові релігієзнавчі дослідження мають свій початок, як і в багатьох європейських країнах, у другій половині дев'ятнадцятого сторіччя. Поставали вони тоді в дусі позитивізму й еволюціонізму. Їхній генезис, так само, як і західноєвропейських, був пов'язаний із відходом від властивих романтизму міфологічно-порівняльних методів досліджень, званих Comparative Mythology, і поверненням до вивчення релігії у всіляких її проявах і аспектах [Див.: Nowaczyk M. Zarys dziejów religioznawstwa w Polsce. Przewodnik bibliograficzny.- Warszawa 1962; Szolc P. O. /Scholz/ Religionswissenschaft in Polen // Numen-Leiden, 1971.- Т. XVIII.- З. 1.- С. 45-79; Poniatowski Z. The Beginnings of the Science of Religions in Poland (1873-1918) // Studia Religioznawcze.- Warszawa, 1979.- N 14.- С. 11-51; Grzymała-Moszczyńska H., Hoffmann H. The Science of Religion in Poland: Past and Present // Method & Theory in the Study of Religion.- Leiden, 1998.- С. 352-372].

Характерною рисою польських релігієзнавчих досліджень у процесі їхнього формування був той факт, що вони поєднувалися з іншими видами науки. Впливало це як з теоретично-методологічних, так і організаційних й особистих передумов. У цей час польське релігієзнавство не мало статусу академічної науки, а тому виразниками

його розвитку були або самоучки, а чи ж представники інших, самостійних видів науки. Далеко не завжди присвячували вони себе повністю новим захопленням, а частіше намагалися поєднати колишню свою спеціальність з релігієзнавчою проблематикою. У зв'язку з цим часто здійснювалися лише фрагментарні дослідження на стику різних наукових сфер. Ряди перших польських релігієзнавців поповнювали етнографи, антропологи, археологи, орієнталісти, педагоги, історики, філологи, у тому числі й класичні філологи.

До початку Другої Світової війни у Польщі існував дослідницький центр з класичної філології [Див.: Hammer S. Historia filologii klasycznej w Polsce.- Kraków, 1948; Bober A. Wkład nauki polskiej do badań nad antykiem chrześcijańskim // Studia Theologica Varsaviensia.- Warszawa, 1971.- Т. 9.- С. 21-50; Jurewicz O. Z dziejów polskiej bizantynistyki // Meander.- Warszawa, 1957.- NN 7-8.- С. 222-240; Madyda W. Z dziejów filologii klasycznej w Uniwersytecie Jagiellońskim // Wydział filologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Historia katedr, pod red. W. Taszyckiego i A. Zaręby.- Kraków, 1964.- С. 1-94]. Його засновниками і продовжувачами дослідницьких традицій класичної літератури були такі відомі філологи, як Станіслав Шнайдер (1858-1917), Казимир Моравський (1859-1925), Вітольд Клінгер (1857-1962), Тадеуш Зелінський (1859-1944), Леон Стернбах (1864-1940), Северин Хаммер (1857-1955), Густав Пшихоцький (1884-1947), Тадеуш Синько (1877-1966), Ян Сайдак (1882-1967), Ріхард Гансинець (1888-1958), Стефан Сребрний (1890-1962), Адам Крокевич (1890-1977), Мечислав Поплавський (1893-1946), Гелена Матакевич (1906-1932), Владислав Стжелецький (1905-1967), Фелікс Куманецький (1905-1977).

У працях вищеназваних вчених можна віднайти роздуми на тему античних релігій. Особливо цією проблематикою займалися два відомі вчені – видатний знавець елліністичної епохи Тадеуш Зелінський та знаний у світі дослідник стародавньої грецької релігії Ріхард Гансинець.

Тадеуш Зелінський (1859-1944), закінчивши навчання в Лейпцизі (він, до речі, перебував у тісних стосунках з відомим латиністом Отто Рибеком), Мюнхені, Відні і Дорпате, у 1884-1914 роках працював в університеті в Петербурзі, і потім з 1920 року у Варшаві. Так само як і в Петербурзі, у Варшаві він разом із заняттями з мовознавства читав лекції з міфології, античної культури і з релігієзнавства. Крім того, він вів археологічні та філологічні дослідження в Італії, Греції, Іспанії і Північній Африці. Т.Зелінський є автором понад дев'ятисот праць, у тому числі й численних робіт релігієзнавчого характеру. Початково він писав російською мовою, але потім частина його робіт видавалася польською. Перекладали їх його учні С.Сребрний і Г.Піанко Творчості Т.Зелінського

* ХОФФМАНН Х. – доктор філософії, професор Інституту релігієзнавства Ягеллонського університету (Краків, Польща).

присвячений спеціальний випуск часопису „Meander” [Pianko // Meander.- Warszawa, 1959.- NN 8-9.- S. 457-461].

У відомому німецькому часописі „Archiv für Religionswissenschaft” Т.Зелінський опублікував чималий етюд “Hermes und die Hermetik” [Zieliński T. Hermes und die Hermetik // Archiv für Religionswissenschaft.- Leipzig, 1904.- Т. 8.- S. 321-372; Zieliński T. Hermes und die Hermetik // Archiv für Religionswissenschaft.- Leipzig, 1905.- Т. 9.- S. 25-60]. Саме як знавець герметизму, Т.Зелінський був широко відомим і вагомим дослідником у релігієзнавчому середовищі, насамперед як опонент одного з видатних представників історико-релігійної школи (religionsgeschichtliche Schule) Р.Рейтзенштейна (R.Reitzenstein), якому несправедливо (як це випливає зі знайдених текстів у Наг-Хаммаді) докоряли в *Египтоманії* з питання про генезис герметизму. Т.Зелінський вважав, що так званий „вищий герметизм” мав свій початок у грецькому дусі. Його точка зору одержала в той час загальне визнання [Tröger K.-W. Gnoza hermetyczna // Studia Religioznawcze.- Warszawa, 1981.- N 16.- S. 165-190]. Російською мовою з герметики Т.Зелінський опублікував працю „Гермес тричі великий „суперник християнства” [Зелинский Т. Гермес трижды великий „соперник христианства” // Вестник Европы.- СПб, 1905.- № 2.- С. 696-725; Зелинский Т. Гермес трижды великий „соперник христианства” // Вестник Европы.- СПб, 1905.- № 3.- С. 244-271]. У Польщі вона відома як монографія „Hermes Trismegistos” [Замость, 1920] з циклу „Wspolzawodnicy chrzescijanstwa” /Суперники християнства/. До складу згаданого циклу ввійшли праці „Piekna Helena” /Олена Прекрасна/ [Замость, 1921], видана в Італії [Zieliński T. La bella Elena // Rivista di Studi Filosofici Religiosi.- Roma, 1923.- Т. 4.- P. 147-181], а також „Rzym i jego religia” /Рим і його релігія/ [Замость, 1920]. Остання з'явилася переробкою виданої раніше статті на ту ж тему [Зелинский Т. Рим и римская религия // Очерки Вестника Европы.- СПб, 1903.- Т. 1.- С. 5-53, 441-485; Zieliński T. Rom und seine Gottheit // Beilage zur Münchner Allgemeinen Zeitung.- München, 1903.- NN 37-39].

З багатьох робіт Т.Зелінського релігієзнавчу цінність має інший цикл – „Swiat antyczny” /Античний світ/, до якого ввійшли „Starozytosc bajeczna” /Казкова стародавність/ [Варшава, 1930, друге видання 1957], „Grecja niepodległa” /Незалежна Греція/ [Варшава, 1933, друге видання 1937, третє видання 1958], „Rzeczpospolita rzymska” /Римська Республіка/ [Варшава, 1935, друге видання 1958], „Cesarstwo rzymskie” /Римська Імперія/ [Варшава, 1938]. Але найвагомішим у галузі релігієзнавства є цикл „Religie swiata antycznego” /Релігії античного світу/, який складається зі статей, що одержали широке визнання і видавалися не тільки в Польщі. „Religia starozytnej Grecji” /Релігія древньої Греції/

[Варшава, 1921, друге видання 1937]. Перша версія цієї праці була опублікована російською мовою в Росії в 1917 р. У 1926 р. видані її переклади французькою та англійською. „Religia hellenizmu” /Релігія еллінізму/ [Варшава 1925] вперше вийшла у світ у Петрограді в 1922 році. „Hellenizm a judaizm” /Еллінізм та іудаїзм/ [Варшава 1927]; „Religia Rzeczypospolitej Rzymskiej” /Релігія Римської Імперії/ [Zieliński T. Religia Rzeczypospolitej Rzymskiej.- Warszawa, 1933-1934.- Т. 1-2].

Релігієзнавча проблематика знаходить місце й у декількох нарисах „Ідея боголюдности в грецькій і німецькій сазі” [Зелинский Т. Идея богочеловека в греческой и германской саге // Вестник Европы.- СПб., 1910.- № 7.- С. 3-40], „Dionizos w religii i poezji” /Дионис у релігії і поезії/ [Zieliński T. Dionizos w religii i poezji // Przegląd Współczesny.- Kraków, 1923; Зелинский Т. Дионис в религии и поэзии // Русская мысль.- М., 1915.- № 7/2.- С. 1-21], „Bog i dobro. Jak moralnosc stala sie religijna a religia moralna” /Бог і добро. Як моральність стала релігійною та як релігія стала моральною/ [Зелинский Т. Бог и добро. Как нравственность стала религиозной и как религия стала нравственной // Вестник Европы.- СПб., 1917.- № 1.- С. 113-140; Zieliński T. Bóg i dobro. Jak moralność stała się religijną a religia moralną // Przegląd Współczesny.- Kraków, 1923.- N 4.- S. 260-280], „Chrzescijanstwo starozytne a filozofia rzymska” /Стародавнє християнство і римська філософія/ [Замость, 1921], „Powstanie grzechu w swiadomosci starozytnej Grecji” /Виникнення гріха у свідомості древньої Греції/ [Zielinski, 1925.- S. 24-58], „Z zycia idej” /З життя ідей/ [серія I, Замость, 1925; серія II, Варшава, 1939], а також „La Sybille. Trois essais sur la religion antique et le christianisme” [Париж, 1924]. Зібрання творів „Religie Wschodu” /Релігії Сходу/ [Варшава, 1938], містить цікавий етюд „Elementy wschodnie w religiach swiata antycznego” /Східні основи в релігіях античного світу/ [Zielinski, 1938.- S. 437-460].

Як дослідник античних релігій, Т.Зелінський поділяв погляди неоеллінізму XIX століття, у тому числі й погляди Л.Менарда (L.Menarda), який ідеалізував досягнення грецької культури [Lidańska S. Louis Ménard i jego próba wskrzeszenia greckiego politeizmu // Euhemer Przegląd Religioznawczy. Zeszyty Filozoficzne.- Warszawa, 1960.- N 1.- S. 65-72]. Т.Зелінський намагався поєднати думки, пов'язані з романтичним духом тез неоелліністів, які хотіли відродження гуманітарних ідеалів грецької культури і мистецтва з досягненнями історико-релігійної школи (religionsgeschichtliche Schule). Так само, як і видатні представники цього напрямку А.Ейхорн, Х.Гункель, Р.Рейтзенштейн, польський вчений хотів виділити основні (оригінальні) ідеї в окремих релігійних системах, „забруднених” черговими (ре)інтерполяціями, що нашарувалися в

результаті взаємозв'язків християнства з іудаїзмом та елліністичними релігіями.

Марними він вважав наукові дослідження проблематики генезису релігії. Крім того, вчений вважав, що лише віруючі здатні зрозуміти „суть і таємницю релігії”. Бог, на думку Т.Зелінського, виявляється в красі, правді і добрі. Ідеальною є лише релігія, що пропорційно містить у собі всі вищезгадані елементи. Такою релігією він вважав християнство, в якому вбачав остаточну мету еволюції релігійних вірувань. В усіх його релігієзнавчих працях обстоюється теза про психологічну безперервність релігій античного світу і християнства. Завдяки цій безперервності античний світ легше прийняв християнство. На думку Т.Зелінського, древня культура була дійсним Старим Завітом християнської релігії [Zieliński T. *Religia Rzeczypospolitej Rzymskiej.*- Warszawa, 1933.- Т. 1.- S. 1-29]. Ця думка критикувалася польськими католицькими дослідниками Біблії, особливо ксьондзом С.Шидельським [Szydelski S. *Religia helleńska. Stary Testament i chrześcijaństwo // Ateneum Kapłańskie. Włocławek* 14.- 1928.- S. 1-16, 105-135, 227-247; Szydelski S. *Hellenizm a chrześcijaństwo // Ateneum Kapłańskie. Włocławek* 24.- 1938.- Т. 41.- S. 209-232, 337-351; Mises, 1928].

Модні у двох перших декадах ХХ століття в Польщі концепції астрально-міфологічного дослідження Біблії, запропоновані А.Немоєвським, Т.Зелінський вважав необґрунтованими і такими, що базуються на занадто далеких і поверхневих подібностях, які, на думку А.Немоєвського, простежуються між окремими біблійними сценами і визначеним сузір'ям [Zieliński T. *Andrzej Niemojewski: Biblia a gwiazdy // Przegląd Warszawski.*- Warszawa, 1924.- Т. 2.- N 32.- S. 304-305; Zieliński T. *Hellenizm a judaizm.*- Warszawa, 1930.- Т. 2.- S. 270-271; Zieliński T. *September // Gazeta Polska.*- Warszawa, 1934.- N 232].

Варто нагадати, що в 1923 році Т.Зелінський представляв (разом з Я.Ст.Бистроном, С.Чарновським та В.Буглем) польське релігієзнавство на Міжнародному Конгресі історії релігій у Парижі. На Конгресі вчений виступив з доповіддю „*Les origines de la religion hellénistique*” [Zieliński T. *Les origines de la religion hellénistique // Revue de l'histoire des religions.*- Paris, 1923.- S. 1-20].

Що стосується досліджень Т.Зелінським римських релігій, то слід наголосити, що саме він накреслив лінії розвитку цих релігій, виділив їхні первісні форми („рудиментарні мотиви”), а також ті трансформації, яким піддавалися під їхнім впливом релігії етрусків, греків і різних племен Східної Азії і християнство.

Тадеуш Зелінський, безумовно, належав до числа найвсесторонніших і найоригінальніших дослідників античності свого часу. Міру його

всесвітньої популярності визначають членства у багатьох вітчизняних і міжнародних академіях наук, товариствах і наукових організаціях, а також звання почесного доктора ряду Університетів, а саме: Кракова, Варшави, Познані, Львова, Вільнюса, Афін, Брно, Оксфорду, Брюсселя, Гроніндге та Парижу, а також той факт, що в двадцять років він був неодноразовим кандидатом на Нобелівську премію в галузі літератури.

До відомих учнів Т.Зелінського, що теж займалися дослідженнями в області релігієзнавства, належать Станіслав Поплавський, Стефан Сребрний, Владислав Стжелецький, Лідія Винничук.

Ріхард Гансинець /Ryszard Gansiniec [Ganszyniec, Ganschinietz] / (1888-1958), незважаючи на те, що так само як і Т.Зелінський був за освітою класичним філологом, крім мовознавства, захоплювався також філософською проблематикою. Після навчання в Місіонерському домі ксьондзів-вербистів у Нисе, де він закінчив гімназію, Р.Гансинець був направлений на дворічні курси з богослов'я в Місіонерський дім Св.Габриеля у Медлінг /Modling/, що розташовувався недалеко від Відня. Р.Гансинець слухав лекції самого В.Шмідта, який розбудив у ньому захоплення до порівняльного релігієзнавства та етнології. Священиком він не став, але продовжував навчання на філологічному факультеті в області класичної та німецької філології в Мюнстері /Munster/ і Берліні в знаменитих професорів Х.Дельса, В.Кролла, Е.Меєра, Є.Е.Нордена, У. фон Віламмовітз-Меллендорффа, а також у галузі теології (за фахом протестантська теологія) і релігієзнавства у відомого представника історико-релігійної школи (religionsgeschichtliche Schule) Х.Гресманна. Вів відвідував також у лекції А. фон Харнака, налагодив наукові зв'язки з іншими відомими представниками згаданої галузі релігієзнавчих і біблеїстичних досліджень. До них належали зокрема В.Буссет, Х.Гункель, В.Хейтміллер.

Р.Гансинець працював професором в Університетах Познані і Львова, а після Другої Світової війни також в Університетах Вроцлава і Кракова. У 1952 р. став членом Польської академії наук (PAU).

Р.Гансинець займався широкою видавничою діяльністю. Він був засновником видавництва „Filomata”, в якому працював редактором наукових часописів „Przeglądu Klasycznego”, „Kwartalnika Klasycznego”, „Przeglądu Humanistycznego” і популярних часописів для молоді („Filomaty” і видаваної латинською мовою „Palaestry”), а також видавав серію публікацій, присвячених здебільшого старожитності та польському гуманізму [Lechicki Cz. *70-lecie prof. Ryszarda Gansińca // Euchemer. Przegląd religioznawczy.*- Warszawa, 1958.- N 1.- S. 3-7; Lechicki Cz.

Ryszard Gansiniec jako religioznawca // *Studia Religiológica*.- Kraków, 1978.- Z. 3.- S. 123-144]. Крім того, у нього була наукова поліграфія у Львові.

Релігієзнавчі захоплення Р.Гансинця зосереджувалися на проблематиці ранньої історії грецької релігії, етнології (головним чином теорії магії), а також на проблематиці раннього християнства. Серед його праць треба відзначити наступні: „Das Rationale im Glauben und Ritus” [Див.: Ganschinietz R. Das Rationale im Glauben und Ritus // *Historisch-politische Blätter*.- München, 1915.- Т. 15], у польському перекладі „Czynnik racjonalny w wierze i obrzędzie” /Раціональний фактор у вірі й обряді/ [Ganschinietz R. Czynnik racjonalny w wierze i obrzędzie // *Lud.-Lwów*, 1922.- Т. 21], „Der Ursprung der Zehngebote tafeln” [Ganschinietz R. Der Ursprung der Zehngebote tafeln // *Archiv für Religionswissenschaft*.- Leipzig, 1923-1924.- Т. 22.- S. 19-20], „Studia do dziejow magii. I. Pas magiczny” /Дослідження з історії магії. I. Магічний пояс/ [Львів 1922], „Pas czarowny” /Чарівний пояс/ [Ganschinietz R. Pas czarowny // *Lud.-Lwów*, 1924.- Т. 23.- S. 1-131], „Pierscien w wierzeniach ludowych starożytnych i średniowiecznych” /Перстень у народних повір'ях жителів стародавності і середньовіччя/ [Ganschinietz R. Pierscień w wierzeniach ludowych starożytnych i średniowiecznych // *Lud.-Lwów*, 1923.- Т. 22.- S. 33-62], „O historii religii greckiej” /Про історію грецької релігії/ [Ganschinietz R. O historię religii greckiej // *Przegląd Historyczny*.- Warszawa, 1926-1927.- Т. 26.- Z. 2.- S. 182-195, 280-281], „Krystalomancja” /Кристаломанція/ [Ganschinietz R. Krystalomancja // *Lud.-Lwów*, 1954.- Т. 41.- S. 257-339], „Eucharystia w wierzeniach i praktykach ludu” /Євхаристія у повір'ях і народних обрядах/ [Ganschinietz R. Eucharystia w wierzeniach i praktykach ludu // *Lud.-Lwów*, 1957.- Т. 44.- S. 75-115], а також „Postrzyżyny w kulturze śródziemnomorskiej” /Постриг у середземноморській культурі/ [Ganschinietz R. Postrzyżyny w kulturze śródziemnomorskiej // *Lud.-Lwów*, 1961.- Т. 47.- S. 49-148]. У першому після Другої Світової війни польському (позаконфесійному) „Zarysie dziejow religii” /Нарисі історії релігії/ опубліковані були статті Р.Гансинця, присвячені єгейській, грецькій, етрусській і римській релігіям.

Мірою міжнародної популярності Р.Гансинця як знавця стародавніх релігій, проблематики магії і методик пророкування є той факт, що він співробітничав з багатьма релігієзнавчими часописами (наприклад, з лейпцігським „Archiv für Religionswissenschaft”). Крім того, відомий латиніст В.Кролл попросив Р.Гансинця підготувати сорок статей для „Realencyklopadie der klassischen Altertumswissenschaft Pauly-Wissowa” (Adamos, Adventus, Jaldabaoth, Israel, Katabasis, katoptranteia, Koskinomanteia, Kraniomanteia, Krithomanteia, Lekomanteia, Ringe im dem Folklor, Ritus, Sacer, Stichomanteis).

У рамках дидактичної діяльності Р.Гансинець часто читав лекції з релігієзнавчої проблематики [Lechicki Cz. Ryszard Gansiniec jako religioznawca // *Studia Religiológica*.- Kraków, 1978.- Z. 3.- S. 130]. Тематично вони були пов'язані з трьома галузями: історією грецької та римської релігій (у тому числі з проблематикою містерії), історією магії і дивінації в старовину, історією старохристиянської літератури і генезисом християнства. Сферою особливих його захоплень були дослідження, присвячені Євангелію від Івана. Р.Гансинця не задовольняв лише головний сюжет теми доповіді. Він розглядав його в широкому порівняльному контексті. Тому можна сказати, що львівська кафедра класичної філології Р.Гансинця була в період між Першою і Другою світовими війнами однією з небагатьох у Польщі світських академічних установ, що мала великий ухил до релігієзнавства.

Релігієзнавчі захоплення Р.Гансинця зосереджувалися навколо релігій стародавнього світу. Він дуже цінував шведського знавця цих проблем М.П.Нілсона, з яким почав листуватися, а після Другої Світової війни навіть переїхав до нього в Лунд /Lund/.

Р.Гансинець був захисником вузько історичних релігієзнавчих досліджень, які, на його думку, давали можливість найглибшого вивчення стародавніх релігій. Крім того, вони відбивали передумови Дюркгеймівського /Е.Дюркгейм/ соціологізму. Відповідно до його поглядів, культ вважався суттю релігії. Визнаючи заслуги Т.Зелінського, якого він вважав найвідомішим польським класичним філологом, Р.Гансинець водночас критикував його праці, присвячені античним релігіям. Виходячи з пошанованого ним історизму, він дорікав Т.Зелінському в надмірному підході з психологічної точки зору [Lechicki Cz. Ryszard Gansiniec jako religioznawca // *Studia Religiológica*.- Kraków, 1978.- Z. 3.- S. 136-137].

Особливо багатьох зусиль коштували Р.Гансинцю геортологічні дослідження, в яких він підкреслював суспільний характер античних свят. На його думку, замість міфологічного способу пояснення древніх свят, належить вести строго соціологічні дослідження. Цій проблемі він присвятив окрему статтю – „Spoleczny charakter swiat starożytnych” /Суспільний характер стародавніх свят/ [Ganschinietz R. Spoleczny charakter swiat starożytnych // *Meander*.- Warszawa, 1962.- NN 4-5.- S. 216-225], в якій захищав тезу, що античні свята були суспільно глибоко обґрунтованими. Зрештою, він прийшов до висновку, що релігійна сфера, особливо культ окремих божеств, є вторинною, другорядною проблемою. Як у грецькій релігії, так і в римській, він бачив сонм фігур, що вважалися релігієзнавцями як божества, але насправді вони були лише епонімами до визначених свят.

Іншою важливою сферою захоплень Р.Гансинця була проблема первісного християнства і його генезису. Дослідник цінував досягнення ліберальної протестантської біблеїстики, тези якої часто популяризував у своїх працях, за що часто зазнавав критики з боку католицьких теологів (ксьондз С.Шидельський, архієпископ Й.Бильчевський, архієпископ Й.Теодорович).¹ Варто також нагадати, що серед біблеїстів він цінував праці провідного представника католицького модернізму А.Луаси /A.Loisy/, поборника есхатологізму в біблеїстиці. На польському ґрунті тези астрально-міфологічної школи він вважав фантазією. Для Дому імені Міановського Р.Гансинець дав негативну рецензію на багатотомний астрально-міфологічний синтез А.Чубринського, хоча автора вважав сумлінним і працьовитим дослідником.

Ученицею Р.Гансинця була померла в молодому віці Гелена Матакевич. Як майстер, Р.Гансинець впливав на відомого польського популяризатора грецької і римської міфологій Яна Парандовського, а також – до початку Другої Світової війни в Польщі – всебічного дослідника буддизму та релігій Індії Станіслава Шеєра /S.Schayera/.

Підсумовуючи сказане про внесок у релігієзнавство відомих польських класичних філологів Т.Зелінського і Р.Гансинця, які дуже плідно працювали в першій половині ХХ сторіччя, слід зазначити, що, хоча їхня дослідницька праця була спрямована передусім на літературознавчі і мовознавчі проблеми, вони водночас, як дослідники античних релігій, стали визнаними вченими-релігієзнавцями і то не тільки в Польщі, але й у світовій науці.

¹ Сварка відбулася на основі статті „Ewangelia Bozego Narodzenia” опублікованої Гансинцем у “Slowo Polskie” (Lwow, 1922.- nr. 300.- S. 185). Це був скорочений варіант доповіді, прочитаної в Польському філологічному товаристві. Думка, що євангельське свідчення про Різдво Христове набагато старше і вже відоме мешканцям Далекого Сходу викликало скандал. Реакція офіційної влади Костьолу була причиною звільнення з посади головного редактора “Slowa Polskiego” В.Мейбаума. Ксьондз С.Шидельський дорікав Гансинцю в тім, що той ставиться до Євангелії по-більшовицькому [Див. про дискусію: Lechicki Cz. Ryszard Gansiniec jako religioznawca, // Studia Religiológica.- Kraków, 1978.- Z. 3.- S. 127-131].

ПРО РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ЧИННИКІВ У ФОРМУВАННІ ДАВНЬОУКРАЇНСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ

Постулат про визначальну роль соціальних факторів у формуванні способу життя, створенні духовного клімату і загалом смислового поля культури давно і міцно увійшов у нашу літературу як загальноновизнаний. Водночас варто відзначити ту обставину, що поширеність застосування цієї категорії в дослідницьких працях частогусто сусидить з її змістовною розмитістю, невизначеністю. Річ у тім, що категорія „соціальні фактори” або „соціальні чинники” – це загальник, абстракція, яка в різних культурних системах та неоднакових історичних ситуаціях уприсутнює себе дуже несхожими між собою явищами.

Особливо це актуально для народів стародавніх культур. Так, для осілих племен визначальними соціальними чинниками формування духовності будуть, з-поміж інших, визначена територія з її ландшафтом, кліматом, родючістю, а також тяглість технологічних, писемних (ширше – мовних) традицій. Історія давньоєгипетського й давньояпонського суспільств переконливо це засвідчує. Натомість кочові племена потребували в духовній площині збереження старих тотемних уявлень, в соціально-політичній сфері – утримання стабільності правлячого клану й виплеканих ним структур, а в духовно-політичній царині – культивування ідеї завоювання степових просторів і об’єднання кочових суспільств під однією рукою [Див.: Прицак О. Походження Русі // Хроніка 2000.- 1992.- №1.- С. 28-32]. Водночас й ієрархія в системі факторів, що лежать в осерді прогресу суспільності народів, які виявились втягненими в культурно-історичну орбіту розвитку інших народів, буде присутньо інакшою, аніж у тих, які історично тривалий час спирались на власні традиції. Ось чому до питання про роль соціальних чинників у розвитку духовної сфери суспільств треба підходити з чітким дотриманням критерію історичності.

Все сказане вище повною мірою причетне й до процесів формування духовності в давньоукраїнському суспільстві. В наукових та публіцистичних працях з цієї проблематики соціальні фактори теж, як правило, розглядаються в їх загальних визначеностях, а механізм впливу цих факторів на духовні утворення береться з боку сутнісних характеристик. В цій статті подається спроба накреслити абрис конкретно-історичного підходу до проблеми.

Які ж фактори здобули собі визначальні опорні точки в способі життя далеких предків сучасних українців, зумовивши специфіку їх